

Romeinen op het schoolplein

Proefsleuvenonderzoek (LR 61) op het schoolplein van de
R.K. Basisschool Drie Koningen in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage Archeologie 39

Romeinen op het schoolplein

Proefsleuvenonderzoek (LR 61) op het schoolplein van de
R.K. Basisschool Drie Koningen in De Meern, gemeente Utrecht

A. Luksen-Ijtsma

Cultuurhistorie Gemeente Utrecht
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht
juli 2007

Administratieve gegevens van het project

Projectcode en -naam:

LR 61 – Drie Koningenschool

Locatie:

Utrecht-De Meern, R.K. Basisschool Drie Koningen,
locatie Ten Veldestraat

Ciscode:

23455

Landelijke coördinaten:

130712.912/454470.945

Opdrachtgever:

Gemeente Utrecht

Uitvoerder:

Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Coördinator vanuit de gemeente:

E.P. Graafstal

Dagelijkse leiding opgraving:

A. Luksen-Ijtsma

Uitvoering veldwerk:

28 en 29 juni 2007

Beheer en plaats van documentatie:

Cultuurhistorie
Zwaansteeg 11
3511VG Utrecht

Codering

ISBN 978-90-7344-823-0

Inhoudsopgave

Samenvatting 5

1 Inleiding 7

1.1	Landschappelijke en historische context van het onderzoeksterrein	7
1.2	Archeologische context van de onderzoekslocatie	7
1.3	Archeologisch vooronderzoek	8
1.4	Archeologische verwachting	9
1.5	Doel van het onderzoek	9
1.6	Onderzoekskader en onderzoeksvragen	9
1.7	Methode en personeel	10

2 Archeologische en fysisch-geografische resultaten 11

2.1	Sporen en structuren	11
2.2	Fysische geografie	13
2.3	Vondstmateriaal	14

3 Synthese en aanbevelingen 19

3.2	Aanbevelingen	20
3.3	Documentatie	21

Noten 22

Literatuur 23

Bijlage: Vondstenlijst 24

Eerdere uitgaven	27
Colofon	28

Samenvatting

Op 28 en 29 juni 2007 hebben archeologen van Cultuurhistorie van de gemeente Utrecht inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven) uitgevoerd op het schoolplein van de R.K. Basisschool Drie Koningen, locatie ten Veldestraat in De Meern, gemeente Utrecht. De directe aanleiding voor het onderzoek was de geplande bouw van noodlokalen op deze locatie in de aanloop naar de herontwikkeling van de schoollocatie. Uit booronderzoek, uitgevoerd door RAAP in 2006, is gebleken dat het plangebied als archeologisch waardevol dient te worden beschouwd met als archeologische verwachting een nederzetting uit de late ijzertijd en Romeinse tijd en de Romeinse limesweg. Het onderzoek van 2007 diende als aanvulling op deze bevindingen alvorens tot een selectieadvies te komen.

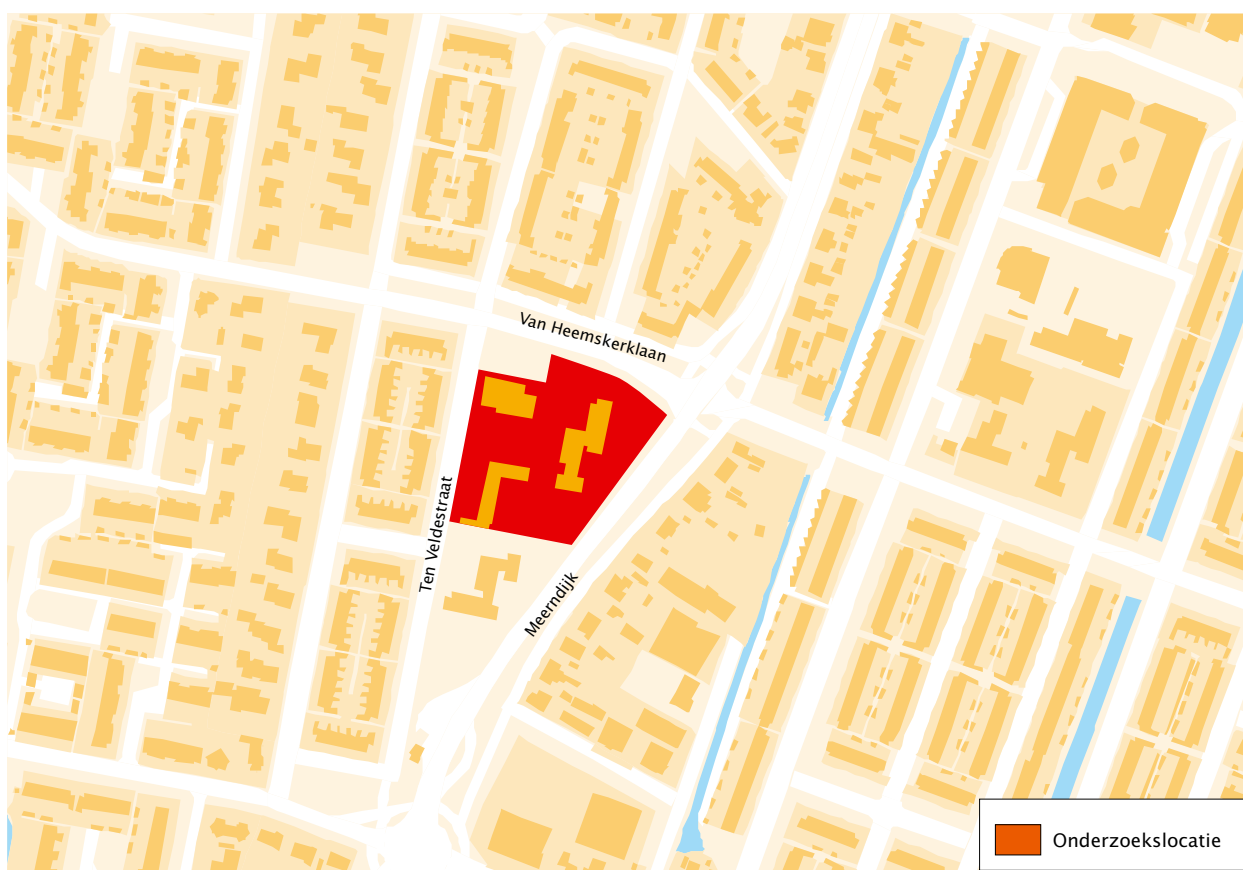
De plaatsing van de noodlokalen was gepland aan de noordkant van het terrein langs de Van Heemskerklaan. Hier is een noord-zuid georiënteerde proefsleuf aangelegd van 3 meter breed en 10 meter lang. In de sleuf zijn vier vlakken aangelegd, die alle zijn gedocumenteerd. Daarnaast is het west- en zuidprofiel van de proefsleuf gedocumenteerd.

In de sleuf zijn drie greppels aangetroffen. Twee min of meer oost-west georiënteerde, elkaar snijdende greppels zijn op basis van oriëntatie en aanwezigheid van grind in de vulling als bermgreppels aangemerkt, die het weglichaam hebben geflankeerd. De versnijding van de greppels duidt op een fase van nieuwe aanleg. Het aardewerk dateert de oudste greppel in de eerste eeuw en de jongste greppel in de tweede eeuw. Op basis van waarnemingen in het westprofiel van de proefsleuf is het weglichaam ten noorden van de greppels gereconstrueerd. Er is geen wegdek in situ aangetroffen, omdat de top van het weglichaam is verstoord door bodemroerende activiteiten die sinds de middeleeuwen op het terrein hebben plaatsgevonden. Mogelijk bevindt de noordelijke bermzone van de weg zich onder het trottoir van de Van Heemskerklaan.

De derde greppel betreft een noord-zuid georiënteerde greppel van subrecente oorsprong. De vorm en vulling van de greppel komen sterk overeen met zeventiende-eeuwse greppels die veel terreinen in de omgeving van De Meern doorkruisen en die bij verschillende opgravingen in de omgeving zijn aangetroffen. Deze greppels worden doorgaans geassocieerd met agrarische (grondverbeterings)activiteiten.

Onder in de sleuf is een crevasse aangetroffen waarin nederzettingsafval is aangetroffen uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd, waaronder een AVAVCIA-munt. Mogelijk heeft de crevasse een gedeelte van een nederzetting uit deze periode geërodeerd. Dit betreft mogelijk de door RAAP in 2006 aangeboorde nederzetting. In de jongste bermgreppel is eveneens nederzettingsafval aangetroffen bestaande uit veel bot en aardewerkfragmenten uit de tweede eeuw. Op basis hiervan wordt in de directe omgeving van de proefsleuf bewoning uit de tweede eeuw na Chr. verwacht. Mogelijk bevindt deze bewoning zich op dezelfde locatie als de bewoning van rond het begin van de jaartelling, maar dit is niet met zekerheid vast te stellen op basis van dit onderzoek.

De proefsleuf heeft een schat aan archeologische informatie opgeleverd. Echter op basis van deze ene sleuf kan geen goede waardering van de sites worden opgesteld. Voornamelijk de fysieke en inhoudelijke kwaliteit van de nederzettingen zijn onbekend. Aanbevolen wordt aanvullend inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven te doen, waarbij het hele plangebied van de herontwikkeling van de schoollocatie in het onderzoek betrokken wordt alvorens een selectieadvies op te stellen. Op basis van de resultaten van dit onderzoek is er echter geen bezwaar tegen de tijdelijke plaatsing van onderheide noodgebouwen.

Afb. 1.1 Locatie van het onderzoeksterrein op stedelijk - en buurtniveau.

1 Inleiding

Op donderdag 28 en vrijdag 29 juni 2007 heeft inventariserend archeologisch veldonderzoek (IVO-proefsleuven) plaatsgevonden op het schoolplein van de R.K. Basisschool Drie Koningen, locatie Ten Veldestraat in De Meern. Het onderzoek is uitgevoerd door archeologen van de gemeente Utrecht, Cultuurhistorie. Aanleiding voor dit onderzoek was de geplande sloop van het huidige schoolgebouw, de herinrichting van het schoolplein en de wederopbouw van een nieuw schoolcomplex in de nabije toekomst. Deze werkzaamheden zullen zeer ingrijpend zijn in het bodemarchief op het hele terrein, dat zich uitstrekt tussen de Meerndijk, de Ten Veldestraat en de Van Heemskerklaan, met uitzondering van het zuidelijk deel waar zich de openbare basisschool van Daltononderwijs Apollo 11 bevindt. Directe aanleiding voor het onderzoek betrof de op korte termijn geplande plaatsing van onderheide noodgebouwen aan de noordkant van het plangebied. Beschikbaarheid van het terrein beperkte zich op dat moment tot de geplande locatie van de noodgebouwen langs de Van Heemskerklaan.

1.1 Landschappelijke en historische context van het onderzoeks-terrein

De onderzoekslocatie bevindt zich aan de zuidkant van de Heldammer stroomrug. Deze rivier is watervoerend geweest tot in de derde eeuw. Het onderzoeksterrein ligt op de overgang van de meandergordel naar oever- en crevasseafzettingen.

Ten oosten van de onderzoekslocatie ligt de Meerndijk. Deze dijk is aangelegd kort na de grote ontginningen van dit gebied geïnitieerd door de bisschop van Utrecht in de elfde en twaalfde eeuw. Op historische kaarten staat geen bebouwing langs de Meerndijk afgebeeld en het onderzoeksterrein lijkt vanaf de twaalfde eeuw in gebruik te zijn geweest voor agrarische doeleinden¹. De dijk is aangelegd op afzettingen van verschillende crevasses (oeverdoorbraken), geassocieerd met de Heldammerstroom. Eén van deze crevassegeulen lijkt uiteindelijk te zijn uitgegroeid tot een grotere geul die zich verder naar het zuiden uitbreidde. Mogelijk betreft deze geul de stroom die in de (late) Middeleeuwen werd aangeduid als de Mare². De geul is ten zuiden van de rijksweg A12 onderzocht door de ROB in 1993³. Hierbij is aangetoond dat deze watervoerend en bevaarbaar is geweest in de Romeinse periode. Uit booronderzoek in 1995 door studenten van

de Universiteit van Utrecht is gebleken dat de geul waarschijnlijk een natuurlijke oorsprong heeft en water heeft vervoerd van de Hollandse IJssel naar het noordoosten, richting Heldammer⁴. Deze geul is wellicht in de Romeinse tijd op enkele plaatsen gekanaliseerd⁵. Onderzoek uitgevoerd door archeologen van Cultuurhistorie van de gemeente Utrecht in 2005 heeft een (deels) antropogene oorsprong van de geul kunnen ontkrachten noch bevestigen⁶. Een mogelijke samenkomst van beide waterlopen kan gereconstrueerd worden in de omgeving van de kruising Laan 1954/Van Heemskerklaan en de Meerndijk direct ten oosten van de onderzoekslocatie.

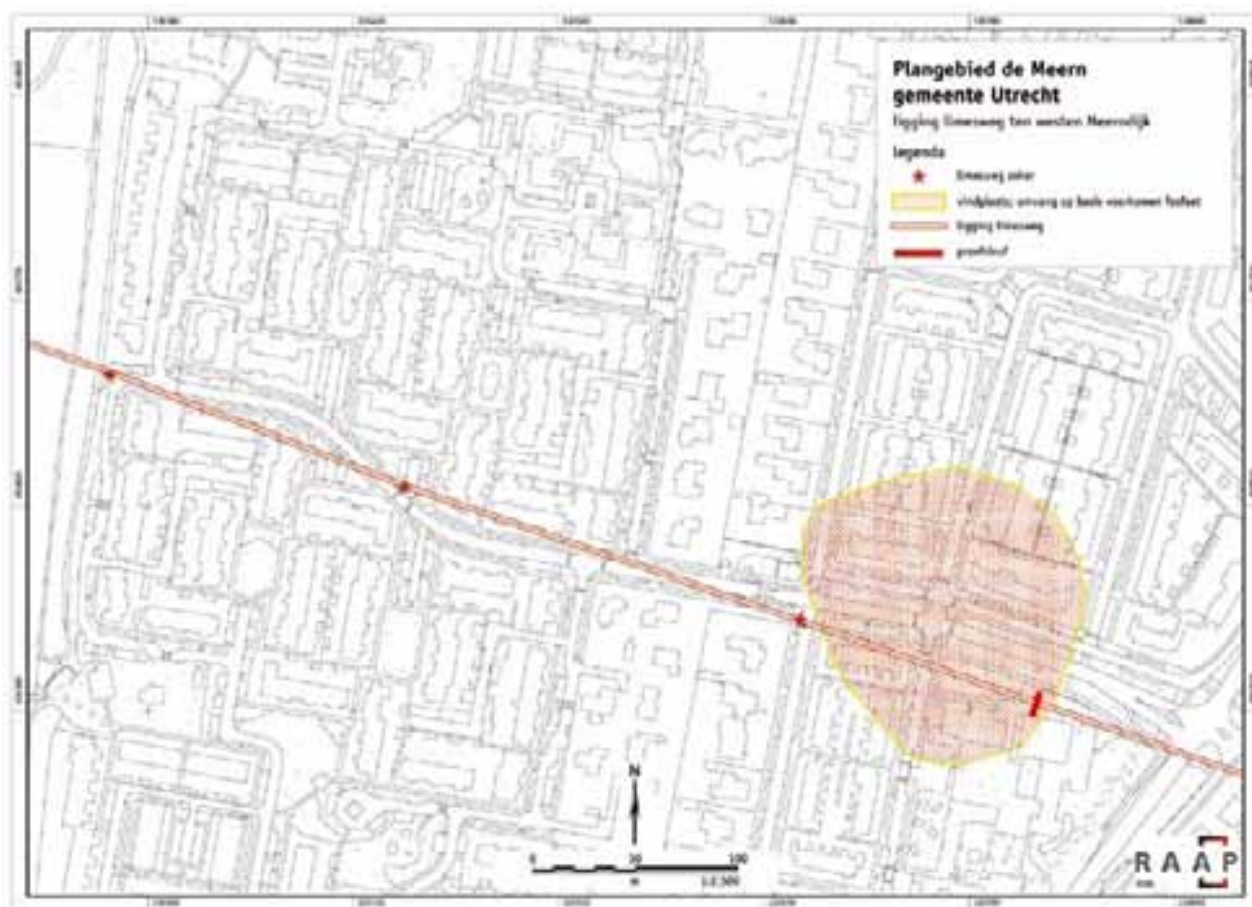
1.2 Archeologische context van de onderzoekslocatie

Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat de Heldammer stroomrug deel uitmaakte van de noordgrens van het Romeinse rijk, ook wel *limes* genoemd. Op de zuidelijke oever van de Heldammerstroom zijn verschillende militaire installaties aangetroffen, evenals de limesweg die de verschillende Romeinse castella in dit gebied met elkaar verbond.

Een kilometer ten noorden van de onderzoekslocatie heeft een castellum gelegen dat is gesticht in de vroege jaren '40 van de eerste eeuw na Chr. Dit castellum is gesitueerd op de oever van de Heldammerstroom. Rondom het fort is een kampdorp, ook wel vicus genoemd, ontstaan. In de derde eeuw lijken het castellum en de vicus grotendeels te zijn verlaten. Enkele geïsoleerde vondsten uit de laat-Romeinse periode en de vroege middeleeuwen suggereren wel enige activiteit rond het castellum in deze periode⁷.

700 Meter ten westen van de onderzoekslocatie zijn verschillende Romeinse (militaire) wachttorens aangetroffen uit de tweede helft van de eerste eeuw na Chr., die zijn aangelegd op de oever van de Heldammerstroom. Deze wachttorens zijn opgetrokken in hout. Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat er een serie van wachttorens op de zuidelijke oever van de Heldammerstroom heeft gefunctioneerd tussen de castella van De Meern en Woerden⁸.

Zowel ten oosten als ten westen van de onderzoekslocatie is de Romeinse limesweg aangetroffen⁹. In deze microregio bevindt de weg zich vaak direct op de zuidoever van de Heldammerstroom. Bij verschillende gelegenheden zijn in combinatie met de limesweg water-

Afb. 1.2 Resultaten van het booronderzoek van RAAP in 2006. Op basis van het onderzoek van RAAP wordt zowel de limesweg als een nederzetting uit de late ijzertijd of Romeinse tijd op deze locatie vermoed. De proefsleuf uit 2007 van de gemeente Utrecht staat in rood aangegeven

kerende structuren aangetroffen om de weg tegen de erosieve kracht van het water van de rivier te beschermen. Deze waterkerende structuren zijn doorgaans opgetrokken uit hout (zowel zachthout als eikenhout) en soms aangevuld met natuursteen zoals basalt. De weg varieert in verschijningsvorm. Doorgaans is de weg opgebouwd uit een opgeworpen grondlichaam waarlangs bermgreppels zijn aangelegd. Het grondlichaam kent niet altijd een antropogene oorsprong. In sommige gevallen is de weg aangelegd op een natuurlijk gevormde rug in het landschap, zoals een oeverwal. Op het grondlichaam is grind aangebracht ter versteviging van het wegdek. Dit grind is soms verrijkt met keramisch bouw materiaal (dakpanpuin). In een nattere omgeving, zoals het komgebied, kan de weg verstevigd zijn met hout. In sommige gevallen is een bekisting met zowel vertikaal geslagen staanders als horizontaal liggend houtwerk en beschot gebruikt, in andere gevallen is er enkel gebruik gemaakt van vertikaal geslagen palen. Het wegllichaam kan zijn opgebouwd uit zand en klei, maar ook uit takkenbossen en rietmatten. Vaak is ook hier gebruik gemaakt van grind als plaveisel.

Naast nederzettingen en structuren met een Romeins-militaire signatuur zijn er ook civiele nederzettingen uit

verschillende archeologische perioden aangetroffen in de directe omgeving van de onderzoekslocatie. 700 Meter ten zuidoosten van het onderzoeksterrein is bij archeologisch onderzoek een rurale nederzetting aangetroffen uit de eerste eeuw na Chr.¹⁰ Het betreft een boerenerf dat is aangelegd op de oever van een geul (mogelijk eveneens crevassegeul van de Heldammerstroom). Hierbij zijn de sporen van een boerderij, meerdere bijgebouwen en spiekers en een brug over de geul aangetroffen. Ook zijn er verschillende greppel-systemen aangetroffen waarvan een agrarische functie wordt vermoed. In de twaalfde eeuw is op dezelfde locatie een vlasrootakker aangelegd. Dit vlasrootcomplex is in het begin van de dertiende eeuw weer verlaten.

1.3 Archeologisch vooronderzoek

Van juni tot en met juli 2006 is inventariserend veldonderzoek (boringen) uitgevoerd in De Meern door RAAP gericht op het in kaart brengen van de limesweg¹¹. Hierbij is ook de onderzoekslocatie onderzocht. Op basis van de resultaten van dit booronderzoek is geconcludeerd dat de limesweg het huidige onderzoeksterrein doorkruist.

Afb. 1.3 Het opgravingsteam aan het werk. Een archeologische opgraving op het schoolplein trekt veel bekijks.

Daarnaast heeft RAAP op basis van het voorkomen van fosfaat een site gereconstrueerd aan de noordwestkant van het onderzoeksterrein. Binnen de fosfaatcontour is een archeologisch vuile laag aangeboord, waarin aardewerkfragmenten zijn aangetroffen. Op basis van het aardewerk lijkt de vindplaats in de ijzertijd of Romeinse periode te dateren. Daarnaast is door RAAP vastgesteld dat zich in de bodem op deze locatie een ingewikkelde geologische opbouw bevindt, met onder meer afzettingen van verschillende crevasses.

1.4 Archeologische verwachting

Op basis van het door RAAP in 2006 uitgevoerde booronderzoek was de archeologische verwachting van dit terrein hoog en meerledig. Allereerst werd de Romeinse limesweg verwacht op dit terrein. Van de verschijningsvorm van de weg op deze locatie is enkel bekend dat de weg in ieder geval geplaveid was met grind. Op basis van de locatie van de verwachte limesweg in het landschap konden allerlei waterkerende structuren verwacht worden op de oever van de rivier aan de noordkant van de onderzoekslocatie, maar ook aan de oostkant van de onderzoekslocatie. Ook eventuele aanlegsteigers,

bruggenhoofden of andere waterstaatkundige structuren kunnen verwacht worden op het onderzoeksterrein.

Daarnaast heeft RAAP een nederzetting uit de late ijzertijd of de Romeinse tijd gereconstrueerd aan de noordwestkant van het onderzoeksterrein. Allerlei nederzettingssporen konden hierbij verwacht worden.

1.5 Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is de bevindingen van RAAP die tijdens het booronderzoek in 2006 zijn gedaan, aan te vullen door het vaststellen van de aard, ouderdom, omvang en conservering van de archeologische complexen in de bodem, teneinde tot een juiste waardestelling van het terrein te komen zowel inhoudelijk als ruimtelijk. Deze waardestelling kan een rol spelen in de definitieve besluitvorming omtrent de inrichting van het nieuwe schoolcomplex op deze locatie (zie hoofdstuk 3.2 *Aanbevelingen*).

1.6 Onderzoekskader en onderzoeksvragen

Het Utrechtse onderzoeksprogramma in Leidsche Rijn voor de Romeinse periode dat als thema 'limes en landschap' heeft, richt zich onder andere op de interactie tussen het Romeinse leger, dat halverwege de eerste eeuw hier ten tonele verschijnt, en de lokale bevolking. De effecten van de aanleg en inrichting van de limes door de Romeinse autoriteit op het lokale landschappelijke en culturele landschap worden hierbij onderzocht. Ook de rol van de lokale culturele, sociale en landschappelijke situatie in de Romeinse planvorming is hierbij onderwerp van onderzoek.

Het onderzoek kan ook thematisch worden ingepast in het NWO-gefinancierde onderzoek onder leiding van de Radboud Universiteit Nijmegen, getiteld 'Een duurzame grens'. Dit onderzoek richt zich op de mogelijkheden die het landschap biedt enerzijds en de inrichting van het west-Nederlandse rivierengebied als grenszone van het Romeinse rijk door het Romeinse leger in de eerste en tweede eeuw na Chr. anderzijds. Kernthema's zijn landschap, milieu en economie.

Vanuit deze onderzoekskaders zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd. De vragen zijn geordend per verwachte archeologische structuur:

De limesweg

- Bevindt de limesweg zich op dit terrein?
- Hoe is de limesweg opgebouwd?
- Zijn er (primaire of secundaire) bermgreppels aangetroffen?

- Is er sprake van wegverharding?
- Zijn er nog andere structuren aanwezig die in verband gebracht kunnen worden met de limesweg?
- Wat is de gaafheid en conserveringsgraad van de limesweg?
- Wat is de ouderdom van de limesweg?
- Zijn er aanwijzingen voor onderhoud of reparatie?
- Is er sprake van verschillende wegfasen waarbij onderscheid wordt gemaakt in opbouw, tracé en gebruik?
- Wat kan de oriëntatie van de structuren op het onderzoeksterrein zeggen over het verloop van het wegtracé in zowel oostelijke als westelijke richting?

De oeverzone van de Heldammer stroom (en eventueel de Mare)

- Zijn er sporen van menselijke activiteit aanwezig in de oeverzone?
- Wat is de aard, omvang en datering van deze structuren?
- Hoe is de relatie tussen de structuren op de oever en de limesweg enerzijds, en de nederzetting anderzijds?
- Wat is de gaafheid en conserveringsgraad van de structuren in de oeverzone?

De nederzetting

- Wat is de aard, omvang en datering van de nederzetting?
- Zijn er structuren te herkennen in de nederzetting?
- Wat is de relatie tussen de nederzetting en de limesweg?
- Wat is de gaafheid en conserveringsgraad van de nederzettingssporen?

Overige

- Zijn er naast de door RAAP aangeboorde archeologische verschijnselen nog andere archeologische sporen aanwezig op het terrein?
- Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conservering van deze sporen?

sleuf aan te leggen. Uit praktische overwegingen is de sleuf 3 meter breed en 10 meter lang aangelegd. In de proefsleuf zijn vier vlakken aangelegd. Het eerste vlak is direct onder de bouwvoor aangelegd op een gemiddeld niveau van 0,20 m+NAP. Het tweede vlak is aangelegd op een gemiddeld niveau van 0,0 m+NAP. Bij machinaal uitschaven van een greppel op vlak 2 werden sporen blootgelegd op een dieper niveau. Dit deed besluiten tot de aanleg van een derde en een vierde vlak, dat gold als 'controlevlak' waarbij grotendeels onverstoorde grond werd aangesneden. Vlak 3 is aangelegd op een gemiddeld niveau van 0,15m-NAP en vlak 4 is aangelegd op een gemiddeld niveau van 0,50m-NAP. Alle vlakken zijn getekend en gefotografeerd. Vervolgens zijn het west- en het zuidprofiel opgeschaafd en gedocumenteerd (getekend en gefotografeerd). Omdat bijna alle sporen in doorsnede in het westprofiel onderzocht konden worden, bleek couperen doorgaans niet nodig. Slechts één greppel is gecoupeerd.

Het veldteam bestond uit Nils Kerkhoven en Annemarie Luksen, beiden werkzaam bij Cultuurhistorie van de gemeente Utrecht. De graafmachine werd bestuurd door Kees van Dijk (Agterberg b.v.). Uitwerking en rapportage is uigevoerd door Annemarie Luksen.

1.7 Methode en personeel

Omdat het schoolgebouw nog in gebruik is, was enkel de locatie van de geplande noodgebouwen beschikbaar voor onderzoek op dat moment. Het betrof een terrein van 15 bij 15 meter. Aan de noord- en westkant werd het terrein begrensd door een hek en aan de zuidkant bevond zich een fietsenrek en de bestrating van het schoolplein. Een klimrek en een boom begremsden de onderzoekslocatie aan de oostkant.

Het door RAAP gereconstrueerde tracé van de limesweg doorkruiste het terrein van oost naar west. Op basis hiervan is besloten een noord-zuid georiënteerde proef-

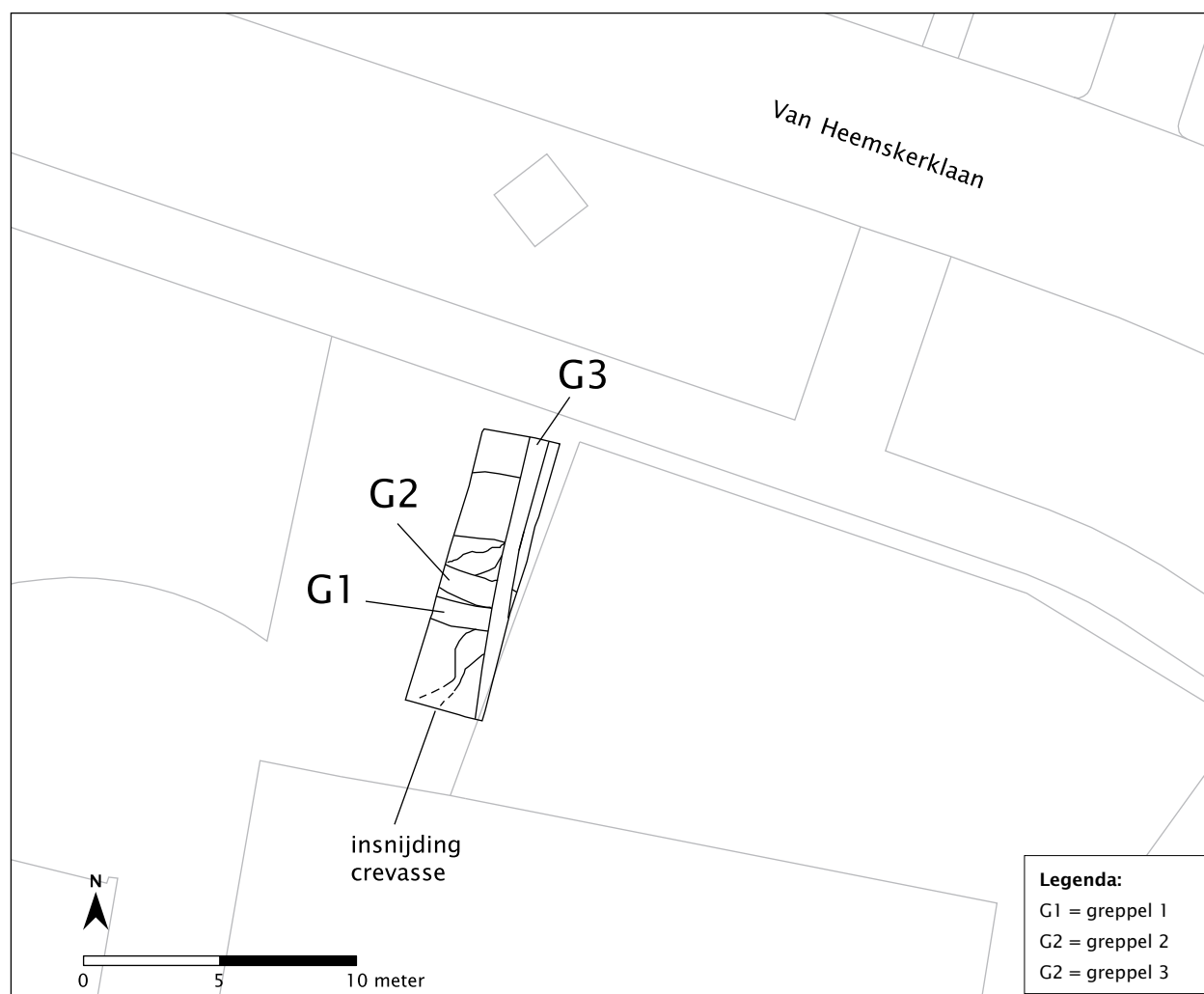
2 Archeologische en fysisch-geografische resultaten

2.1 Sporen en structuren

Tijdens het veldwerk zijn er 41 spoornummers uitgedeeld. Het grootste gedeelte bestond uit lagen met een natuurlijke oorsprong: vegetatiehorizont, oever- en crevasseafzettingen. Ook zijn er drie antropogene structuren aangetroffen. In alle gevallen betrof het greppels. Greppel 1 is aangetroffen op het eerste vlak op een niveau van 0,12m+NAP. De greppel kende een halfronde doorsnede, die was ingegraven tot op een diepte van 0,16m+NAP. In het profiel bleek de greppel te zijn ingegraven vanaf een hoogte van 0,22m+NAP. De greppel had twee vullingen. Onderin bevond zich een lichtgrijze zware zavel met

roestvlekken waarin grind, houtskoolpartikels en enkele botfragmenten zijn aangetroffen. De bovenste vulling was een donkergrijsgevekte zavel met roestvlekken, waarin houtskool en bot- en aardewerkfragmenten zijn aangetroffen. De greppel kende in het vlak een oost-west oriëntatie.

Greppel 2 is pas op het tweede vlak herkend. In het westprofiel is waargenomen dat greppel 2 door greppel 1 werd oversneden. De greppel werd gekenmerkt door een vlakke bodem en was ingegraven tot op een diepte van 0,18m+NAP. In het profiel bleek de greppel ingegraven vanaf een hoogte van 0,25m+NAP. De greppel was

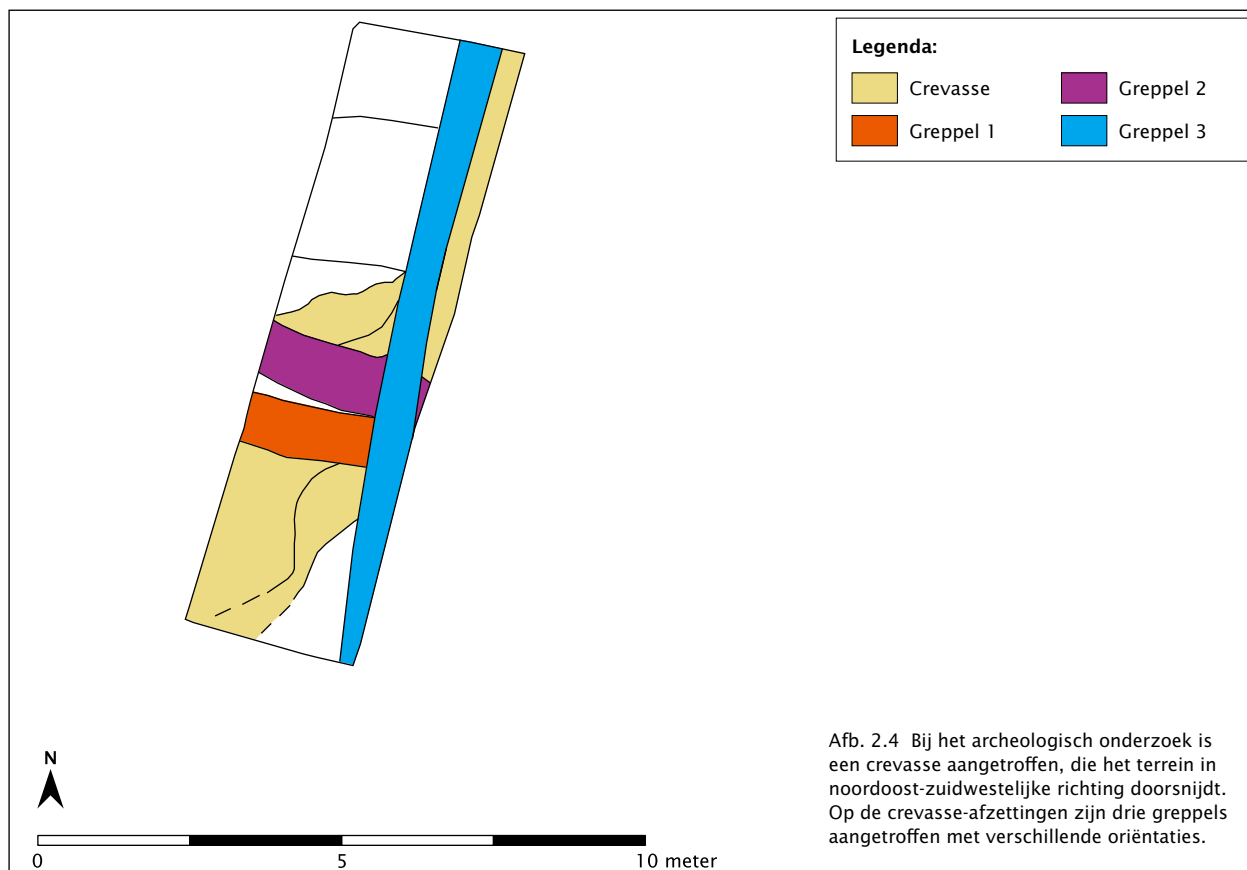
Afb. 2.1 Sporenoverzicht van IVO-p LR61 Drie Koningenschool juni 2007.

Afb. 2.2 Greppel 1 en 2 op vlak 3 van werkput 1.

Afb. 2.3 Greppel 1 en 2 in het westprofiel van werkput 1.

gevuld met een (bruin)grijze zware zavel met ijzervlekken waarin houtskool is aangetroffen. De greppel kent in het vlak een westnoordwest-oostzuidoost oriëntatie. In het profiel was het noordtalud van beide greppels hoger waarneembaar dan het zuidtalud (zie afb. 3.1).

Greppel 3 is aangetroffen op het eerste vlak op een niveau van 0,21m+NAP. Op vlak 2 bleek deze greppel zowel greppel 1 als greppel 2 te oversnijden. De greppel is gecoupeerd op het vierde vlak en werd gekenmerkt door een ronde bodem. De greppel was ingegraven tot op een diepte van 0,68m-NAP. De greppelvulling betrof een bruine zware zavel met ijzervlekken met grind, aardewerkfragmenten, puin en houtskool. De greppel had in het vlak een noord-zuid oriëntatie.

2.2 Fysische geografie

Onder greppel 2 werd tijdens het uitschaven een spoor ontdekt waarvan de aard niet direct duidelijk was. Het betrof een lange strook van donkergrijze kleibrokken met

Afb. 2.5 Aan de zuidkant van de sleuf, op de foto ter hoogte van de kraan, zijn donkergrijze brokken zichtbaar in vlak 3. Deze zijn afkomstig van een pre-Romeinse laklaag die geërodeerd is door de crevasse.

Afb. 2.6 Detailfoto van het zuid- en westprofiel. Hierin is duidelijk te zien dat de donkergrijsblauwe laag, vlak boven gele bordje, is geeërodeerd. De jalon markeert de insnijding van de crevasse.

een zuidwest-noordoost oriëntatie. In het profiel bleken de brokken afkomstig van een laklaag die zich in de bodem bevindt. Deze laklaag was ook tijdens het booronderzoek van RAAP in 2006 aan het licht gekomen en gebruikt als 'gidslaag' omdat alle Romeinse sporen zich boven deze laag zouden bevinden¹². De laklaag bleek te zijn verslagen door een crevasse die gevuld was met grijs(bruine) zavel met roestvlekken. De erosiebasis van de crevasse doorkruiste de proefsleuf met een zuidwest-noordoost oriëntatie.

2.3 Vondstmateriaal

Tijdens het veldonderzoek zijn veertien vondstnummers uitgedeeld. Het betreft 238 fragmenten, waaronder aardewerk, keramisch bouw materiaal, natuursteen en bot. De vondsten zijn aangetroffen tijdens de aanleg van de put en de vlakken en in de greppels en de crevasseafzetting.

Bij het verwijderen van de bovengrond en het aanleggen van het eerste vlak zijn negentien aardewerkfragmenten, drie fragmenten keramisch bouw materiaal en drie fragmenten natuursteen geborgen. De datering van het aardewerk loopt uiteen van de eerste eeuw na Chr. in de vorm van een ruwwandige scherf in granular grey-baksel¹³, tot in de moderne tijd in de vorm van een pijpenkop en een fragment van een negentiende-eeuwse jeneverkruijk. Er zijn er veertien fragmenten aardewerk

geborgen die in de Romeinse periode gedateerd kunnen worden, waaronder drie wandfragmenten van een kom in Waaslands baksel en twee geverfde fragmenten in techniek Brünsting b. Een klein aardewerkfragment kan niet nader gedetermineerd worden. Een klein fragment keramisch bouw materiaal is vermoedelijk van Romeinse oorsprong, de andere twee zijn van recente makelij. Het natuursteen betreft grind. Bij de aanleg van de put is verspreid grind over de gehele lengte waargenomen, echter in het zuidelijk deel van de put nam de dichtheid toe.

In greppel 1 zijn zeventien fragmenten aardewerk, 27 fragmenten bot en twee natuurstenen aangetroffen. Drie gladwandige en twee ruwwandige scherven zijn niet nader te dateren dan 'Romeins'. Daarnaast zijn negen fragmenten afkomstig van een Waaslandse kom van het type Holwerda 139-142¹⁴. Deze komen voor in de tweede eeuw na Chr. Twee fragmenten zijn afkomstig van een ruwwandige kookpot van het type Niederbieber 89, die van 140-260 na Chr. gedateerd kan worden¹⁵. Het resterende fragment betreft een deel van een voet van een stuk vaatwerk in terra sigillata-aardewerk. Het stuk is geproduceerd in zuid-Gallië. De productiecentra van terra sigillata in zuid-Gallië zijn actief tot in het begin van de tweede eeuw¹⁶.

Ook is er veel botmateriaal aangetroffen in de greppel, namelijk 27 fragmenten. Het betreft grotendeels delen van de wervelkolom van een large mammal, waarschijn-

Tabel 2.1 Vondstmateriaal aangetroffen bij de aanleg van de put en het eerste vlak

Vondstnummer	Materiaalcategorie	Soort	Type	Aantal
2	aardewerk	ruwwandig	-	1
5	aardewerk	ruwwandig	-	1
5	aardewerk	Waaslands	-	3
5	aardewerk	indet	-	1
5	aardewerk	gladwandig	-	6
5	aardewerk	geverfd	techn b	2
1	aardewerk	ruwwandig	granular grey	1
1	aardewerk	steengoed	jeneverkruik	1
1	aardewerk	gladwandig	-	1
1	aardewerk	indet	-	1
1	aardewerk	pijp	-	1
5	keramisch bouwmateriaal	recent	-	2
3	keramisch bouwmateriaal	Romeins	-	1
5	natuursteen	grind	-	1
2	natuursteen	grind	-	2

Tabel 2.2 Vondstmateriaal uit greppel 1

Vondstnummer	Materiaalcategorie	Soort	Type	Aantal
7	aardewerk	Waaslands	Holw 139-142	7
7	aardewerk	terra sigillata	Zuid-Gallisch	1
4	aardewerk	gladwandig	-	3
4	aardewerk	ruwwandig	-	2
4	aardewerk	Waaslands	-	2
4	aardewerk	ruwwandig	NB89	2
7	been	-	-	2
4	been	-	-	25
7	natuursteen	grind	-	1
4	natuursteen	granietachtig	-	1

Tabel 2.3 Vondstmateriaal uit greppel 2

Vondstnummer	Materiaalcategorie	Soort	Type	Aantal
8	aardewerk	ruwwandig	granular grey	5
8	aardewerk	ruwwandig	-	5
8	keramisch bouwmateriaal	indet	-	1
8	natuursteen	grind	-	1

Tabel 2.4 Vondstmateriaal uit greppel 3

Vondstnummer	Materiaalcategorie	Soort	Type	Aantal
11	aardewerk	ruwwandig	-	1
6	aardewerk	ruwwandig	-	1

Tabel 2.5 Vondstmateriaal uit de crevasse

Vondstnummer	Materiaalcategorie	Soort	Type	Aantal
13	aardewerk	dikwandig	amfoor	125
13	aardewerk	gladwandig	kruikamfoor	1
13	aardewerk	handgevormd	organisch gemagerd	2
14	aardewerk	handgevormd	zand en organisch gemagerd	3
14	aardewerk	handgevormd	organisch gemagerd	11
14	aardewerk	gladwandig	kruikamfoor	1
10	aardewerk	handgevormd	organisch gemagerd	1
9	aardewerk	ruwwandig	granular grey	1
14	been	-	-	4
13	been	-	-	2
12	metaal	brons	AVAVCIA-munt	1
13	natuursteen	grind	-	1

lijk rund (mond. med. Y. Meijer, Cultuurhistorie gemeente Utrecht). De greppel bevatte ook grind, waarvan een fragment is meegenomen. Daarnaast is een granietachtig fragment natuursteen aangetroffen, dat sporen van verhitting vertoont. Mogelijk is de steen gebruikt als fundament van een haardplaats, of als kooksteen (mond. med. C. van Pruisen, Archeospecialisten).

In greppel 2 zijn tien fragmenten aardewerk, één fragment keramisch bouw materiaal en één natuursteen aangetroffen. Het aardewerk is vervaardigd in een ruwwandig baksel, waarvan vijf van het granular grey-type. Dit baksel komt voornamelijk voor in de eerste eeuw na Chr. Daarnaast is een klein fragment bouw materiaal aangetroffen en één grindkorrel.

In greppel 3 zijn twee fragmenten aardewerk aangetroffen. In beide gevallen betreft het wandscherven vervaardigd in een beige tot bruin baksel.

In de crevasse zijn 145 fragmenten aardewerk aangetroffen, zes fragmenten botmateriaal, één natuursteen en één metalen voorwerp. 125 fragmenten aardewerk zijn afkomstig van één potindividue. Het betreft zeer broze en geërodeerde wandfragmenten van een amfoor. Daarnaast zijn drie kleine wandfragmenten aangetroffen die ook

van amforen of kruikamforen afkomstig zijn. Zeventien fragmenten zijn van handgevormd aardewerk, waarvan veertien met een organische magering en drie fragmenten met een magering van zand en organisch materiaal. Dergelijk aardewerk is typerend voor de late ijzertijd en de vroeg-Romeinse periode. Er is een chronologische trend waarneembaar in de gebruikte magering. In de loop van late ijzertijd blijkt in een groot deel van Nederland de voorkeur voor magering te verschuiven naar organisch materiaal. Het tijdstip van deze omslag verschilt echter regionaal en lokaal, en is bovendien niet absoluut. Echter in de vroeg-Romeinse periode blijkt in het overgrote deel van de nederzettingen in de regio voornamelijk organische magering gebruikt te zijn. Eén wandfragment is vervaardigd in een ruwwandig baksel van het granular grey-type. Dit bakseltype komt voor in de eerste eeuw na Chr., vooral vóór de Flavische tijd (69-96 na Chr.). Naast aardewerk is er ook botmateriaal aangetroffen. Het betreft zes kleine fragmenten waarvan twee sporen vertonen van consumptie. De crevasse bevat ook wat grind.

De bijzonderste vondst in de crevasse betreft een AVAVCIA-munt. Op de voorzijde staat een paard afgebeeld (kijkend naar links) waarboven de legende AVAV[CIA] leesbaar is. Op de keerzijde is een vierarmige swastika herkenbaar. De circulatieperiode van deze bronzen mun-

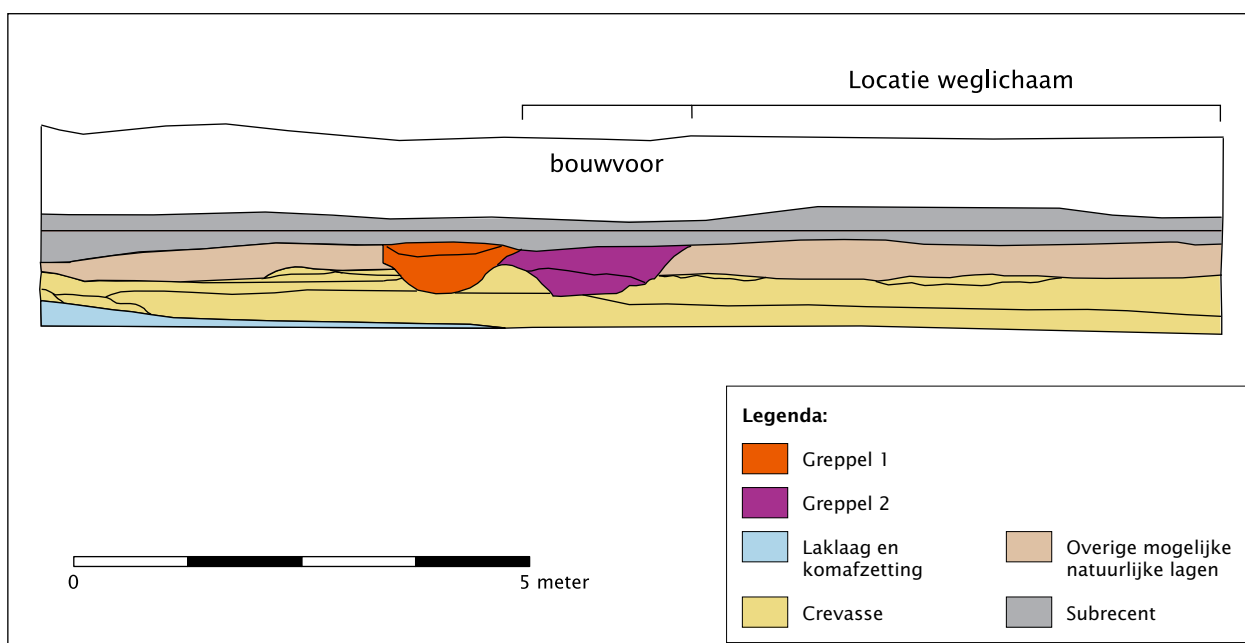

Afb. 2.12 In de crevasse-afzettingen is naast vroeg-Romeins aardewerk en dierlijk botmateriaal ook een AVAVCIA-munt aangetroffen. Links is de voorzijde afgebeeld met een afbeelding van een paard. Rechts is de keerzijde afgebeeld met een afbeelding van een vierarmige swastika. *Munten op ware grootte afgebeeld.*

ten loopt van 15 voor Chr. tot 50 na Chr.¹⁷ Deze munten zijn geslagen door leden van de inheemse aristocratie. Hierbij zijn leiders van zowel de Atuatici (een Belgische volksstam die ten westen van de Maas woonden ten tijde van Caesars veroveringen), de Tungri (een Germaanse stam die zich in de laatste helft van de eerste eeuw voor Chr. rond Tongeren zouden hebben gevestigd) als de Ubii (een Germaanse stam die zich in de laatste helft van de eerste eeuw rond Keulen heeft gevestigd) als mogelijke munters geopperd¹⁸. Deze inheemse munten rouleren op grote schaal in Romeinse legerkampen, waar zij mogelijk door soldaten zijn gebruikt in het dagelijks economisch verkeer, zoals de aankoop van voedsel en drank¹⁹. Een dergelijke functie kan ook verondersteld worden voor deze munten in civiele nederzettingen.

Afb. 3.1 In het westprofiel zijn de greppels 1 en 2 duidelijk herkenbaar. Beide zijn geïnterpreteerd als bermgreppel van de limesweg, die ten noorden van deze greppels wordt verondersteld (de weg zelf is niet waargenomen in het profiel). Greppel 2 is gegraven bij de eerste aanleg van de limesweg op deze locatie, terwijl greppel 1 tot een jongere fase van de weg behoorde. Links onderin het profiel is tevens de insnijding van de crevasse zichtbaar, die aan de wegaanleg vooraf is gegaan.

Afb. 3.2 Interpretatie van het westprofiel van werkput 1. Greppel 1 en 2 zijn geïnterpreteerd als zuidelijke bermgreppels van de limesweg. Hoewel van de limesweg zelf niets is waargenomen, wordt deze op basis van hoogteverschillen van de taluds van de bermgreppels aan de noordkant gereconstrueerd.

3 Synthese en aanbevelingen

In de proefsleuf zijn drie greppels aangetroffen. Greppel 3 is op basis van zijn voorkomen als subrecent aange-merkt. De vorm en vulling van de greppel komen sterk overeen met zeventiende-eeuwse greppels die veel terreinen in de omgeving van De Meern doorkruisen en die bij verschillende opgravingen in de omgeving zijn aangetroffen. Deze greppels worden doorgaans geassocieerd met agrarische (grondverbeterings)activiteiten.

De overige twee greppels die in de proefsleuf zijn aangetroffen kunnen op basis van het grindvoorkomen en de oriëntatie in verband gebracht worden met de limesweg. De relatief grote hoeveelheid grind doet vermoeden dat het primaire weggreppels betreft die het met grind geplaveide rijdek hebben geflankeerd. De greppels zijn niet gelijktijdig. Op basis van het vondstmateriaal kan greppel 2 in de eerste eeuw gedateerd worden. Greppel 1 is op basis van de oversnijding jonger dan greppel 2 en kan vanaf het begin van de tweede eeuw gedateerd worden. Greppel 2 is mogelijk de bermgreppel van een eerste aanleg van de weg op dit terrein in de eerste eeuw, terwijl greppel 1 een heraanleg van de limesweg representeert in de tweede eeuw na Chr. Bij de heraanleg van de limesweg in de tweede eeuw lijkt een kleine tracéverandering te zijn doorgevoerd. Greppel 2 is westnoordwest-oost-zuidoost georiënteerd terwijl greppel 1 meer oost-west is georiënteerd.

In het profiel is in beide greppels het noordtalud tot een hoger niveau te volgen dan het zuidtalud. Dit kan betekenen dat zich ten noorden van de greppels een verhoging in het landschap heeft bevonden. Het is op basis van dit profiel niet duidelijk of het een natuurlijke of een antropogene achtergrond heeft. Aannemelijk is dat de rijbaan zich op deze verhoging ten noorden van de aangetroffen bermgreppels heeft bevonden. Een ogenschijnlijke tegenstelling hiermee betreft de waarneming van een hogere dichtheid van grind in het zuidelijk deel van de sleuf, ten zuiden van de greppels. Echter bij eerder archeologisch onderzoek naar de limesweg, in Vleuterweide en langs de Oudenrijnse weg in De Meern, is gebleken dat de hoogste concentraties grind, naast het rijdek, doorgaans aan de zuidkant van de weg worden aangetroffen²⁰. Dit kan verband houden met de rivieractiviteit, waarbij de weg vanuit het noorden naar het zuiden wordt overspoeld.

De noordelijke bermgreppels van de limesweg kunnen ten noorden van de onderzoekssleuf, onder het trottoir van de Van Heemskerklaan verwacht worden. Het is ech-

ter ook mogelijk dat de limesweg slechts eenzijdig wordt geflankeerd door een greppel²¹. De weg lijkt op basis van het profiel van werkput 1 in de eerste fase minimaal 4,7 m breed te zijn geweest, terwijl in de tweede fase een minimale breedte van 6,1 m waarneembaar is.

De gaafheid van de weg zelf is niet bijzonder hoog. Er is geen wegdek in situ aangetroffen. Bodembewerking vanaf de middeleeuwen heeft de top van de limesweg verstoord. Uit het verspreid aangetroffen grind, dat op basis van het voorkomen in lagen met een zwaardere textuur niet als natuurlijke afzetting wordt geïnterpreteerd, kan geconcludeerd worden dat het rijdek heeft bestaan uit een grinddek. Verspreid in de onderzoekssleuf zijn ook kleine fragmenten Romeins bouwmateriaal aangetroffen. Mogelijk is het grind aangerijkt met keramisch bouwmateriaal²².

De conserveringsomstandigheden van de sporen en het vondstmateriaal in de onderzoekssleuf met betrekking tot de limesweg waren redelijk tot goed. Enkel de top van de weg is 'afgeschoren' door bodemroerende activiteiten. De sporen zijn redelijk goed zichtbaar en het organisch vondstmateriaal was in redelijke conditie.

De oever van de Heldammerstroom is niet aangetroffen in de onderzoekspuit en leek zich in de eerste eeuw na Chr. en later ten noorden van het onderzoeksterrein te bevinden. Ook de oever van de 'Mare' bevond zich niet in de onderzoekspuit. Mogelijk bevond deze zich ten oosten van de onderzoekspuit. Er zijn daarom geen waterstaatkundige structuren aangetroffen.

In de crevasse zijn aardewerkfragmenten, botfragmenten en een munt aangetroffen. Het aardewerk betreft voorraadpotten en kookpotten en het bot vertoont sporen van consumptie. Dit vondstmateriaal heeft de karakteristieken van nederzettingsafval. Het materiaal dateert in de eerste helft van de eerste eeuw na Chr. Op basis van het handgevormde aardewerk lijkt de nederzetting een civiel-rurale achtergrond te hebben. De AVAVCIA-munt die erbij is aangetroffen past in dit beeld. Deze munten zijn in het Rijngebied geslagen en circuleren onder de inheemse bevolking in de periode rond het begin van de jaartelling. Hoewel het vondstmateriaal geen 'militaire signatuur' heeft (zoals bijvoorbeeld vroege terra sigillata en Romeins wapentuig) lijkt er toch een connectie tussen deze site en het Romeinse leger. Ten eerste is er Romeins importaardewerk aanwezig in de nederzetting,

waarvan de distributie in deze contreien in de eerste eeuw via het Romeinse leger verloopt. En ten tweede komen AVAVCIA-munten veel voor in militaire context in de vroege eerste eeuw na Chr. Vermoed wordt zelfs dat deze munten speciaal voor gebruik in de grote militaire centra zijn aangemunt²³. Deze militaire connectie in een nederzetting uit de vroege eerste eeuw na Chr. is ook in andere inheemse nederzettingen in de omgeving waargenomen. De rurale nederzetting aan de Oudenrijnse weg heeft archeologisch aantoonbare contacten met het Romeinse leger vanaf het moment dat het legerkamp op de Hoge Woerd in de Meern wordt gebouwd, evenals de inheemse nederzetting op De Woerd (op een afstand van slechts enkele honderden meters van het castellum)²⁴. De inheemse nederzetting aan de 'overkant' (noordkant) van de Rijn die is aangetroffen bij het Sportpark Terwijde blijkt op basis van het vondstmateriaal al in de eerste decennia van de eerste eeuw contacten te hebben met het Romeinse leger.²⁵

De aanwezigheid van dit vondstmateriaal in de crevasse duidt op een inheemse rurale nederzetting in de omgeving. Mogelijk is een gedeelte van de nederzetting geërodeerd door de crevassedoorbraak. Het is aannemelijk dat de fosfaatconcentratie die RAAP heeft aangeboord ten noordwesten van de onderzoekslocatie met dit vondstmateriaal in verband gebracht kan worden. Het vondstmateriaal dat in de boringen naar boven is gekomen komt overeen met het hier aangetroffen materiaal. In de crevasse zijn ook enkele grindjes aangetroffen. Wellicht heeft de crevasse een gedeelte van de limesweg aangesneden. Echter er zijn welgeteld twee grindkorrels in de crevasse-afzettingen aangetroffen tegenover een ruis aan grind in de omgeving. Dit grind kan ook door bioturbatie in de crevasse-afzettingen terecht zijn gekomen.

Naast de aanwezigheid van de limesweg op het terrein en de aanwezigheid van een eerste-eeuwse inheemse nederzetting in de omgeving van de onderzoeksleuf, heeft dit onderzoek ook nog aanwijzingen opgeleverd voor een tweede nederzetting in de directe omgeving van het onderzoeksterrein. Uit greppel 1, die over een lengte van ruim 2 meter is onderzocht, zijn 46 artefacten geborgen. 27 Stuks hiervan betreffen botmateriaal. Een dergelijk complex is atypisch voor een limeswegcontext, die doorgaans vondstarm is. Hoewel het niet ondenkbaar is dat iemand toevallig hier ter plaatse in de berm van de weg zijn afval heeft gedumpt, is het waarschijnlijker dat zich een nederzetting uit deze periode in de directe omgeving bevindt. Op basis van datering lijkt deze nederzetting niet aan te sluiten bij de vroeg-eerste-eeuwse nederzetting die is aangesneden door de crevasse. Het materiaal dateert namelijk vanaf het begin van de tweede eeuw. De fosfaatconcentratie die is aangeboord door RAAP in 2006 lijkt dus zowel bewoning uit de vroege eerste- als uit de (tweede helft van de) tweede eeuw te behelzen.

Bewoning in de vroege eerste- en de tweede eeuw op deze locatie is om velerlei redenen interessant. Allereerst is er sprake van bewoning op het moment dat het Romeinse leger in de regio verschijnt. Deze bewoning bevindt zich direct in de frontierzona langs de rivier. De bewoners van deze nederzetting hebben aantoonbare contacten (direct of indirect) met het Romeinse leger. De nederzetting ligt mogelijk op een voor het Romeinse leger strategisch belangrijke locatie bij de samenkomen van twee bevaarbare geulen. De praktische uitwerking van dit strategische belang is op basis van dit onderzoek niet bekend. Vervolgens wordt in de nabije omgeving van de nederzetting de limesweg aangelegd door het Romeinse leger. Op basis van dit onderzoek is het onduidelijk wat het effect van de aanleg van de limesweg zal zijn geweest op de inheemse bewoning hier ter plaatse. De bewoning in de tweede eeuw is vooral interessant vanwege de locatie. Deze locatie is zoals gezegd militair-strategisch van belang, maar vanwege de ligging op de kruising van twee bevaarbare geulen en de limesweg wellicht ook handelseconomisch van belang. De aard van de bewoning is echter op basis van dit onderzoek niet bekend.

3.2 Aanbevelingen

De proefsleuf van 3 bij 10 meter op het schoolplein van de R.K. Basisschool Drie Koningen heeft een schat aan archeologische informatie opgeleverd. De bevindingen van RAAP bij het booronderzoek in 2006 worden bevestigd. De limesweg bevindt zich aan de noordzijde van het plangebied. Daarnaast is er mogelijk sprake van twee fasen van bewoning, in de eerste helft van de eerste eeuw en vanaf het tweede kwart van de tweede eeuw. De omvang en begrenzing van deze nederzettingen kunnen echter op basis van dit onderzoek niet worden vastgesteld. Het is waarschijnlijk dat een of beide nederzettingen geassocieerd kunnen worden met de fosfaatconcentratie die is aangeboord door RAAP in 2006 in het noordwestelijke deel van het plangebied. Echter zeker voor de tweede-eeuwse bewoning lijkt de kruising van (water)wegen, die op basis van het booronderzoek van RAAP in 2006 en dit onderzoek ten oosten van de onderzoeksleuf wordt gereconstrueerd, een aantrekkelijke locatie vanuit zowel militair-strategisch als handelseconomisch oogpunt. Daarnaast is over de datering van beide nederzettingen wel enige duidelijkheid, maar over de aard van beide wordt nog in het duister getast.

Op basis van dit onderzoek kan geen volledige waardering van de archeologische sites worden vastgesteld. Met name omtrent de fysieke en de inhoudelijke kwaliteit van de nederzettingsterreinen is teveel onbekend. Daarom wordt aanbevolen in de toekomst nader onderzoek te doen door middel van proefsleuven (IVO-p) naar de locatie, omvang en begrenzing van beide bewonings-

fasen, evenals de aard en de datering van beide bewoningsfasen, waarbij het hele plangebied (tussen de Ten Veldestraat, de Van Heemskerklaan en de Meerndijk gelegen, ten noorden van de Apollo 11-school) betrokken dient te worden. Als belangrijk landschappelijk kenmerk dient hierbij indien mogelijk ook de locatie van de 'Mare' vastgesteld te worden. Naar aanleiding van de resultaten van het aanbevolen IVO-p kan overgegaan worden tot een selectieadvies met betrekking tot de archeologische sites in dit plangebied. Er is echter geen bezwaar tegen het plaatsen van onderheide tijdelijke noodgebouwen. De heipalen zullen het bodemarchief slechts zeer lokaal verstoren, wat weinig invloed zal hebben op de archeologische sporen in de bodem.

3.3 Documentatie

Alle gegenereerde velddocumentatie en uitwerkingsdocumentatie, alsmede het geborgen vondstmateriaal is in beheer van Cultuurhistorie van de gemeente Utrecht.

Noten

- 1 Jansen 2006, 14-15.
- 2 Jansen 2006, 20-21.
- 3 Van Dockum 1993.
- 4 Van Dockum 1995.
- 5 Bechert en Willems 1997, 85.
- 6 Mondelinge mededeling M. Hendriksen en C. den Hartog, sectie Cultuurhistorie, gemeente Utrecht.
- 7 Langeveld, Luksen-Ijtsma en Weterings in voorbereiding, Langeveld en Weterings in voorbereiding
- 8 Van der Kamp 2007, Langeveld en Luksen-Ijtsma in voorbereiding.
- 9 Langeveld en Luksen-Ijtsma in voorbereiding, Langeveld in voorbereiding, Weterings in voorbereiding
- 10 Luksen-Ijtsma in voorbereiding
- 11 Jansen 2006.
- 12 Jansen 2006, 18.
- 13 Haalebos 1990, 164.
- 14 Holwerda 1923, 124 en Pl. LVIII.
- 15 Haalebos 1990, 167.
- 16 Oswald en Price 1966, 11 e.v.
- 17 Roymans 1994, 113-114.
- 18 Roymans 1980, 226.
- 19 Roymans 1994, 118.
- 20 Van der Kamp in voorbereiding en Weterings in voorbereiding
- 21 De limesweg zoals aangetroffen langs de Rijksstraatweg heeft slechts 1 bermgreppel, zie Weterings in voorbereiding. Echter enkelzijdig geflankeerde wegsecties zijn doorgaans aan de zuidkant niet begrensd door een primaire bermgreppel. Dit kan samenhangen met de aanwezigheid van de rivier aan de noordkant. De aanwezigheid van 'tegenhangers' van greppel 1 en 2 aan de noordkant van de limesweg op deze locatie is daarom wel waarschijnlijk.
- 22 Voor vergelijking zie: Langeveld, Luksen-Ijtsma en Weterings in voorbereiding en Van der Kamp in voorbereiding.
- 23 Roymans 1994, 118.
- 24 Luksen-Ijtsma in voorbereiding, Langeveld, Luksen-Ijtsma en Weterings in voorbereiding
- 25 Mooren en Den Hartog in voorbereiding

Literatuur

- Bechert, T. en W.J.H. Willems (1997), *De Romeinse rijksgrens tussen Moezel en Noordzeekust*. Utrecht.
- Dockum, S.G. van, (1993), Vleuten-De Meern. *Meerndijk, in archeologische kroniek provincie Utrecht 1992-1993*, 112-114.
- Dockum, S.G. van, (1995), Vleuten-De Meern. *De Mare, in archeologische kroniek provincie Utrecht 1994-1995*, 131-133.
- Haalebos, J.K. (1990), *Het grafveld van Nijmegen-Hatert. Een begraafplaats uit de eerste drie eeuwen na Chr op het platteland bij Noviomagus Batavorum*. Nijmegen.
- Hartog, C. den en S. Mooren, *Hogeweide (LR41-42) (werktitel), Basisrapportage Archeologie 18*. Utrecht.
- Holwerda, J.H. (1923), *Arentsburg. Een romeinsch militair vlootstation bij Voorburg*. Leiden.
- Jansen, B. 2006, *Plangebied De Meern, gemeente Utrecht; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek, RAAP-rapport 1412*. Amsterdam.
- Van der Kamp, J.S. (2007), *Vroege wacht. LR 31 Zandweg. Archeologisch onderzoek van twee eerste-eeuwse wachttorens in Leidsche Rijn, Basisrapportage Archeologie 16*. Utrecht.
- Van der Kamp, J.S. in voorbereiding, *Werk aan de weg. LR31 Zandweg: Archeologisch onderzoek aan een verspoelde sectie van de weg (werktitel), Basisrapportage Archeologie 21*. Utrecht.
- Langeveld, M.C.M. in voorbereiding, *Van knuppelpad tot golfslagbad. LR45-LR37 (werktitel), Basisrapportage Archeologie 24*. Utrecht.
- Langeveld, M.C.M. en A.. Luksen-Ijtsma in voorbereiding, *Wegens Wateroverlast. LR 39 De Balije II: rivierdynamiek en Romeinse infrastructuur in een rivierbocht, Basisrapportage Archeologie 11*. Utrecht.
- Langeveld M.C.M., A. Luksen-Ijtsma en P. Weterings in voorbereiding, *LR 46 De Woerd (werktitel), Basisrapportage Archeologie 19*. Utrecht.
- Langeveld, M.C.M. en P. Weterings in voorbereiding, *LR 58 Vicuslaan (werktitel), Basisrapportage Archeologie 32*. Utrecht.
- Luksen-Ijtsma, A. in voorbereiding, *Oudenrijneweg (LR35). Archeologisch onderzoek van een inheems-Romeinse nederzetting uit de eerste eeuw na Chr. en een vlasrootcomplex uit de twaalfde eeuw na Chr., Basisrapportage Archeologie 25*. Utrecht.
- Oswald, F. en T.D. Price (1966), *An introduction to the study of Terra Sigillata*. Londen.
- Roymans, N. en W. van der Sanden (1980), *Celtic Coins from the Netherlands and their Archaeological context, in berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek jrg. 30*. Amersfoort.
- Roymans, N. (1994), 'Keltische munten en de vroegste geschiedenis van het heiligdom', in: eds. N. Roymans en T. Derks, *De tempel van Empel. 's Hertogenbosch*, 112-123.
- Weterings, P. in voorbereiding, *LR60- HOV De Meern (werktitel), Basisrapportage Archeologie 33*. Utrecht.

Bijlage: Vondstenlijst

vondstnr	putnr	vlaknr	profiel	spoonr	teknr	aantal	materiaalcategorie	soort	type
1	1	1	-	1	1	1	aardewerk	indet	-
1	1	1	-	1	1	1	aardewerk	ruwwandig	granular grey
1	1	1	-	1	1	1	aardewerk	gladwandig	-
1	1	1	-	1	1	1	aardewerk	pijp	-
1	1	1	-	1	1	1	aardewerk	steengoed	jeneverkruik
2	1	1	-	0	1	2	natuursteen	grind	-
2	1	1	-	0	1	1	aardewerk	ruwwandig	-
3	1	1	-	1	1	1	keramisch bouw materiaal	Romeins	-
4	1	1	-	6	1	2	aardewerk	ruwwandig	-
4	1	1	-	6	1	3	aardewerk	gladwandig	-
4	1	1	-	6	1	2	aardewerk	Waaslands	-
4	1	1	-	6	1	2	aardewerk	ruwwandig	NB89
4	1	1	-	6	1	1	natuursteen	granietachtige	-
4	1	1	-	6	1	25	been	-	-
5	1	1	-	0	1	2	aardewerk	geverfd	techn b
5	1	1	-	0	1	6	aardewerk	gladwandig	-
5	1	1	-	0	1	1	aardewerk	indet	-
5	1	1	-	0	1	3	aardewerk	Waaslands	-
5	1	1	-	0	1	1	aardewerk	ruwwandig	-
5	1	1	-	0	1	2	keramisch bouw materiaal	Recent	-
5	1	1	-	0	1	1	natuursteen	grind	-
6	1	2	-	3	1	1	aardewerk	ruwwandig	-

vondstnr	putnr	vlaknr	profiel	spoonr	teknr	aantal	materiaalcategorie	soort	type
7	1	2	-	12	1	2	been	-	-
7	1	2	-	12	1	7	aardewerk	Waaslands	Holw 139-142
7	1	2	-	12	1	1	aardewerk	terra sigillata	Zuid-Gallisch
7	1	2	-	12	1	1	natuursteen	grind	-
8	1	2	-	10	1	1	natuursteen	grind	-
8	1	2	-	10	1	5	aardewerk	ruwwandig	granular-grey
8	1	2	-	10	1	5	aardewerk	ruwwandig	-
8	1	2	-	10	1	1	keramisch bouw materiaal	indet	-
9	1	3	-	18	1	1	aardewerk	ruwwandig	granular grey- achtig
10	1	3	-	19	1	1	aardewerk	handgevormd	organisch gemagerd
11	1	3	-	3	1	1	aardewerk	ruwwandig	-
12	1	4	-	22	1	1	metaal	brons	AVAVCIA-munt
13	1	4	-	22	1	2	been	-	-
13	1	4	-	22	1	1	natuursteen	grind	-
13	1	4	-	22	1	2	aardewerk	handgevormd	organisch gemagerd
13	1	4	-	22	1	1	aardewerk	gladwandig	kruikamfoor
13	1	4	-	22	1	125	aardewerk	dikwandig	amfoor
14	1	4	-	22	1	3	aardewerk	handgevormd	zand- en orga- nisch gema- gerd
14	1	4	-	22	1	11	aardewerk	handgevormd	organisch gemagerd
14	1	4	-	22	1	1	aardewerk	gladwandig	kruikamfoor
14	1	4	-	22	1	4	been	-	-

Eerdere uitgaven

De volgende Basisrapportages archeologie van de gemeente Utrecht zijn inmiddels verschenen:

Basisrapportage archeologie 1

De Grauwert. Archeologisch onderzoek naar een laat-middeleeuwse omgracht complex

Basisrapportage archeologie 2

Eligenstraat. 2000 jaar bebouwing in het zuiden van de Utrechtse binnenstad

Basisrapportage archeologie 3

Sportpark Terweide. Inheems-Romeinse bewoning uit de eerste eeuw na Christus ten noorden van de Limes

Basisrapportage archeologie 4

Twee ijzertijdvindplaatsen langs de snelweg. Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 5

Middeleeuwse bewoning langs de snelweg. Archeologisch proefonderzoek langs Rijksweg A2

Basisrapportage archeologie 6

Parkwijk-Noord. Zoektocht naar Romeinse activiteiten ten noorden van het castellum op de Hoge Woerd

Basisrapportage archeologie 7

Laatmiddeleeuwse bebouwing langs de Hogeweide. Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide. Archeologisch proefonderzoek van een laat- en postmiddeleeuws bewoningslint

Basisrapportage archeologie 9

In de schoot van het landschap. Vleuterweide-Wilhelminalaan. Een nederzetting uit de midden- en late ijzertijd

Basisrapportage archeologie 10

Laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hoge Weide. Archeologisch onderzoek wegens de verlegging van de Waterleiding Rijn-Kennemerland

Basisrapportage archeologie 14

Wonen aan het water (deel 1). Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 15

Wonen aan het water (deel 2). Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 16

Vroege wacht. Archeologisch onderzoek van twee eerste-eeuwse houten wachttorens in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 27

Proefsleuvenonderzoek Rheyngaerde. Aanvullend archeologisch onderzoek naar de Romeinse limesweg

Basisrapportage archeologie 34

Pottenbakkers aan de Anthoniedijk

Colofon

Uitgave

StadsOntwikkeling

Gemeente Utrecht

Stedenbouw en Monumenten

Cultuurhistorie © 2008

Redactie

E.P. Graafstal

Eindredactie

R. de Kam

Vormgeving

Grif | grafisch ontwerp, Utrecht

Datum

december 2008

Meer informatie

Cultuurhistorie

afdeling Stedenbouw & Monumenten

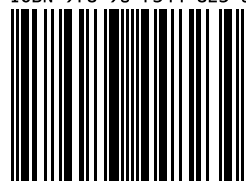
Telefoon 030 - 286 39 90

E-mail cultuurhistorie@utrecht.nl

www [utrecht.nl](http://www.utrecht.nl)

Meer informatie
Cultuurhistorie
afdeling Stedenbouw & Monumenten
Telefoon 030 - 286 39 90
E-mail cultuurhistorie@utrecht.nl
www.utrecht.nl

ISBN 978-90-7344-823-0

9 789073 448230 >